

Голуб Ніна Борисівна,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу навчання
української мови та літератури Інституту педагогіки
НАПН України,
olnazir_777@ukr.net

УКРАЇНСЬКА МОВА В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ: МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ

Ключові слова: компетентнісна освіта, навчання української мови, критичне мислення, креативність, інноваційність.

У світі відомі три моделі розбудови освітнього процесу:

1) з домінуванням знаннєвого компонента (головне – чого навчати, тобто – *зміст*);

2) з фокусуванням уваги на процес навчання (головне – як навчати, яким є пізнавальний процес, дидактичний інструментарій, тобто – *процес навчання*);

3) зі зміщенням акцентів на досягнення (головне – якими компетентностями має оволодіти дитина; ключове слово – *результат*).

Домінування знаннєвого компонента спричинило ускладнення змісту навчальних програм, появи в них питань мовної теорії, яку раніше вивчали студенти філологічних

факультетів на першому курсі, а мету предмета доповнено терміном «лінгвістична освіта».

Фокусування уваги на процесі навчання призвело до селекції методів, прийомів і технологій, водночас і до взаємозаміни цих понять. Незліченна кількість методів нині потребує обліку й упорядкування в певну систему, що забезпечить доступність їх для ознайомлення, вивчення й ефективного використання. Ознакою інноваційності уроку вважали наявність так званих «інтерактивних» та «активних» методів, як-от: «мікрофон», «акваріум», «мозковий штурм», «континуум», «малюй і пиши», «тріади», «вітер дме» та ін.

У контексті третьої моделі «основний орієнтир освітнього процесу – особистість, здатна саморозвиватися» [2, с. 4]. За висновками вітчизняних учених, у шкільній освіті перехід до компетентнісного навчання «означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі» [1, с. 45].

Нова українська школа освоює третю модель. Це означає, що концептуально їй мають відповідати спеціально розроблені методики, модельні програми, підручники й посібники. А дидактичний інструментарій має бути «заточений» на результат. З цими узагальненнями суголосна думка Брайана Трейсі про те, що виконання тих самих дій у той самий спосіб і водночас очікування інших результатів є божевіллям [5].

За визначенням О. Савченко, компетентнісна освіта – це «особистісно-діяльнісна, результативна освіта [4, с. 137]». Отже, щоб говорити про ефективну реалізацію мети і завдань, потрібно забезпечити розвиток особистості, якісно змінити її діяльність.

Слабким місцем традиційних методик і підручників є «зосередження на академічних досягненнях» [2, с. 4].

Курс на розвиток дитини посилює психологічний складник освітнього процесу. Якщо раніше вчителя орієнтували на особливості тривалої й нетривалої пам'яті, уваги, уяви, мислення, то нині відомості про пам'ять доповнили емоційна, образна. Актуалізовано критичне, аналітичне й кліпове мислення. У полі зору педагогів перебуває емоційно-вольова сфера дитини, роль внутрішньої мотивації, впливовість слова та ін.

Привертаємо увагу до кількох важливих характеристик, на які є запити: критичне мислення, креативність та інноваційність, на які орієнтує концепція «Нова українська школа» [3] й Державний стандарт базової середньої освіти.

Із чим асоціюється в нас критичне мислення? Найчастіше – із несприйняттям, осудом, зауваженнями, повчанням – усім тим, що нам не подобається. В освітньому процесі суть цього поняття визначають через конкретні дії, як-от: пошук здорового глузду, об'єктивні судження і логічні вчинки з урахуванням усіх поглядів і думок; відмова від власних упереджень тощо. Здатність критично

мислити робить людину спроможною висувати нові ідеї й бачити нові можливості, що надзвичайно важливо для розв'язання багатьох проблем. Користь від такого типу мислення полягає також у тому, що людина поступово стає цілеспрямованою, а її дії і вчинки – логічними, виваженими. А це вже очевидний поступ у розвиткові дитини.

Виділяють перелік характеристик, притаманних людині, яка критично мислить, а саме: наполегливість у розв'язанні проблем; емпатія; самоконтроль; уміння слухати співрозмовника; терпимість до сприйняття різних ідей, поглядів; здатність розглядати проблеми з різних поглядів; налагодження зв'язків між явищами; допитливість; здатність говорити про свої почуття, думки, оцінювати їх; прогнозування, цілевизначення; застосування своїх знань і навичок в різних ситуаціях та ін.

Що таке креативність? Як ми уявляємо креативність на уроках? Дібрати гарні приклади? Прикрасити речення епітетами? Кімнату кульками? Це креативність з маленької букви. Коли людину характеризують як креативну, які образи постають в уяві? Леонардо да Вінчі? Катерини Білокур? Шевченка? Бетховена? Годі талант ототожнюємо з креативністю?

Психологи називають креативність джерелом сенсу життя. По-перше, тому, що саме креативність породжує більшу частину того, що цікаво, важливо і властиво людині. По-друге,

креативність прекрасна тим, що залучаючи учнів до творчого процесу, ми даємо їм відчуття насиченості життя, відчуття натхнення, ідеальної самореалізації. Креативність забезпечує нам результат, від якого наше життя стає іншим, багатшим, цікавішим.

Тому креативність сприймаємо як будь-яку дію, ідею чи продукт, які змінюють те, що було до них. Саме поняття вважають складним, багатограним і виділяють такі компоненти його: людина, процес, місце і продукт. На уроках української мови такими продуктами можна вважати розроблені власноруч схеми, таблиці, що полегшили сприйняття теми, увиразнили її; проєкти, есе й різні мовні жанри.

Хто такі інноватори? Це передусім люди, здатні змінити світ. Їх вирізняє наявність сформованих рис (допитливість, комунікабельність, спостережливість) і здатностей (до спілкування, експериментування, образного й асоціативного мислення, активних дій і роботи в колективі).

Однак жодна зі згаданих вище характеристик не матиме значення, якщо в учнів не сформовано чеснот, що роблять людину людиною. Чим цінна методика відомого римського педагога й автора першої методики – Марка Фабія Квінтіліана? Тим, що вона насамперед формувала високодуховну моральну особистість з усіма важливими чеснотами, а потім навчала ефективного мовлення. Бо мовця, до якого немає довіри, ніхто не слухатиме.

Ось основний аргумент на користь соціокультурної змістової лінії модельної програми.

На які зміни має бути спрямована компетентнісно орієнтована методика навчання української мови? Передусім на систему ставлень (учня до себе як особистості й суб'єкта шкільної мовної освіти; учня і вчителя до української мови; вчителя до учня як повноправного суб'єкта освітнього процесу; учнів до всього, що їх оточує тощо) і поведінкових патернів. «Сприймання мови як складної системи, усі механізми якої необхідно вивчити, хибне. Тому пріоритетним стає не просто засвоєння знань, набуття низки вмій і навичок, а розвиток компетентної мовної особистості учня, його інтелектуальних і творчих здібностей, ціннісних орієнтацій. Розвиток компетентної мовної особистості – це не супутній і стихійний продукт процесу навчання, а його мета і результат» [2, с. 6].

Отже, українська освіта має зосередитися на способах мислення (креативність, критичне мислення, уміння розв'язувати проблеми й формулювати власні судження), способах роботи (спілкування і співпраця), інструментах для роботи (потенціал дидактичного інструментарію), здатності жити в багатогранному світі й виконувати роль активних і відповідальних громадян.

Література

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий*

досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ.: К.І.С., 2004. С. 45-51.

2. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. Концепція навчання української мови учнів ліцею / за заг. ред. Н.Б. Голуб. Київ : Педагогічна думка, 2019. 56 с.

3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник. Київ : Грамота. 2012. 504 с.

5. Трейсі Б. Максимум успішності. Стратегії і навички для розкриття прихованого потенціалу; перекл. О. Замойської. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля. 2018. 336 с.